

«...σε ένα αποστειρωμένο κελί υψίστης ασφαλείας, μέσα στο όμορφο σκοτάδι μιας κορυφογραμμής σπαρμένης με παράνομα χνάρια, μέσα στο ανώνυμο μητροπολιτικό σαμποτάζ... σε ένα ποίημα-τραγούδι, σε μια προκήρυξη, σε μια ειλικρινή παράδοση στην καρδιά... η μνήμη και η ανατροπή υπάρχουν ανεξάρτητες από τα σφοδρά κύματα της καταστολής.»

Marcelo Villarroel Sepulveda

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ

Η δημιουργία του ποινικού δικαίου συμβαδίζει με τον πρώτο σχηματισμό οργανωμένου κράτους. Από τότε μέχρι σήμερα, τα στοιχεία που το συνθέτουν, οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για την καταστολή τους και η μεταχείριση των εγκληματιών διαφοροποιούνται συνεχώς ανάλογα με τις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες. Τα διαφορετικά κοινωνικά δεδομένα κάθε εποχής, επιδρούν σε μεγάλο βαθμό τόσο στην ποινικοποίηση/αποποινικοποίηση όσο και στην κοινωνική και θεσμοθετημένη αντίδραση που προκαλούν συγκεκριμένες μορφές συμπεριφοράς.

Η γέννηση της φυλακής, ως μέθοδος ποινικής καταστολής, και η ιστορική της εξέλιξη, έως ότου αυτή λάβει τη σημερινή της μορφή, είναι αποτέλεσμα πολλών κοινωνικών μεταβολών. Η φυλακή κάνει την εμφάνισή της στην αθηναϊκή δημοκρατία, όπου ο ρόλος της έγκειται στον προσωρινό εγκλεισμό για ώρες ή για μέρες και στην εφαρμογή της θανατικής ποινής, αφού οι τότε κοινωνίες ήταν αρνητικές με την έννοια και την πρακτική του εγκλεισμού και των βασανιστηρίων ως μέθοδο σωφρονισμού. Έτσι, καθότι υπήρχαν χώροι κράτησης στην αρχαιότητα, ωστόσο αυτές κατατάσσονται στην προσωφρονιστική περίοδο και αποτελούσαν διάσπαρτες και «πρόχειρες» απόπειρες εφαρμογής των ποινών και όχι αντικείμενο ενός συστηματοποιημένου ποινικού ή σωφρονιστικού δικαίου, αφού δεν διέθεταν κάποιο συγκεκριμένο σωφρονιστικό στόχο, αλλά εξυπηρετούσαν διάφορους σκοπούς.

Ωστόσο, υπήρχαν και αντιλήψεις για τη χρησιμότητα φυλακών αντίστοιχων της σημερινής κοινωνίας, όπως για παράδειγμα ο Πλάτωνας που αναφέρεται στο θεσμό της φυλακής στο πρώιμο έργο του «Λεύκιππος», στο οποίο προτείνει τρία διαφορετικά είδη έκτισης της τιμωρίας: την κράτηση μέχρι την ημέρα εκδίκησης (σημερινή προφυλάκιση), τον εγκλεισμό σε σωφρονιστικά ιδρύματα των «ανυπόταχτων» ατόμων και τον εξοστρακισμό σε ακατοίκητες περιοχές ατόμων που εγκλημάτησαν. Στα χρόνια του Βυζαντίου δεν υπάρχει κάποια αναφορά για τη φυλάκιση ως ποινή, αντιθέτως την αντικαθιστούσαν με διάφορες μορφές καταναγκαστικών έργων και εξορίας. Ωστόσο, το 1166 μ.Χ. με ρητή διάταξη του Μανουήλ Κομνηνού καθιερώθηκε η ποινή της ισόβιας κάθειρξης για πρώτη φορά σε δράστες ανθρωποκτονιών εκ προθέσεως.

Η καθιέρωση της φυλακής, ως τόπος εκτέλεσης της ποινής, είναι θεσμός σχετικά πρόσφατος και οφείλεται εν μέρει στην επίδραση του κανονικού δικαίου με την καθολική εκκλησία, όπου η αντικοινωνική συμπεριφορά θεωρείτο έγκλημα και ο εγκληματίας ως αμαρτωλός που έπρεπε η εκκλησία να τον επαναφέρει στον ίσιο δρόμο. Οι ιερείς και οι άρχοντες σφετερίστηκαν το δικαίωμα απονομής δικαιοσύνης και το

χρησιμοποίησαν ως πηγή εσόδων. Επιπλέον, η εφαρμογή των επιβαλλόμενων ποινών εξασφαλιζόταν από τα στρατιωτικά σώματα που διέθεταν οι άρχοντες, τα οποία αναλάμβαναν την καταστολή των εξεγέρσεων που ξεσπούσαν στις υπόδουλες πόλεις και χωριά. Έτσι, η ίδρυση της πρώτης φυλακής είναι γεγονός και χρονολογείται το 1557 στο Λονδίνο και ακολούθησε η ίδρυση σωφρονιστικών ιδρυμάτων σε Άμστερνταμ (1596), Γερμανία και Ελβετία. Μέχρι τότε οι κρατούμενοι τοποθετούνταν σε διάφορα ιδρύματα, χωρίς να εξυπηρετεί η κράτησή τους σε κάποιο σκοπό.

Παράλληλα, στην Αμερική, γύρω στο 1600, λόγω του τριακονταετή πολέμου, δημιουργήθηκε μια τεράστια ανάγκη για εργατικό δυναμικό, με αποτέλεσμα το ενδιαφέρον της κυρίαρχης τάξης να στραφεί κυρίως σε κατάδικους, τους οποίους χρησιμοποίησαν ως εργατική δύναμη, καθώς τους συνέφερε περισσότερο από το να τους βασανίζουν ή να τους σκοτώνουν. Η εργασία των φυλακισμένων θεσμοθετήθηκε ως σωφρονιστικό μέσο, χωρίς αυτό να παρεμποδίζει την αποκομιδή τεράστιων κερδών από τις επιχειρήσεις που τους εκμεταλλεύονταν ως εργάτες.

Το 1690, ο Γάλλος Βενεδικτίνος μοναχός Madillon, δημοσίευσε το έργο του «Σκέψεις πάνω στις εκκλησιαστικές φυλακές», μέσα από το οποίο κατήγγειλε το απομονωτικό σύστημα που επικρατούσε μέχρι τότε και εισήγαγε διάφορες βελτιώσεις στον τρόπο μεταχείρισης των κρατουμένων και τη λήψη μέτρων για την υγιεινή διαβίωσή τους. Το 1703 εγκαινιάστηκε στη Ρώμη από τον πάπα Κλήμη τον 11^ο το πρώτο σωφρονιστικό ίδρυμα για ανηλίκους, βασιζόμενο στις προτάσεις του Madillon και το 1735 ιδρύει στην ίδια πόλη την πρώτη φυλακή για γυναίκες.

Όμως, οι σύγχρονες φυλακές δεν αποτελούν εξέλιξη ή μετάλλαξη των μπουντρομιών παλαιότερων εποχών, αλλά η καθιέρωσή τους αποτελεί σύγχρονο φαινόμενο και τοποθετείται χρονικά κατά την εποχή του Μεσαίωνα με αποκορύφωμα τα χρόνια της Αναγέννησης. Μέχρι εκείνη την εποχή επικρατούσε η αντεκδίκηση, σύμφωνα με την οποία εάν κάποιος αδικούσε ένα συνάνθρωπό του, θεωρείτο ταραξίας και εξαρτιόταν από τη θέληση και τη δυνατότητα του θιγόμενου για τη δικαίωσή του. Η αντεκδίκηση επεδίωκε τον εκφοβισμό του καταδικασμένου και στόχος ήταν να τον καταστήσει ανίκανο να επαναλάβει το αδίκημα (ακρωτηριασμός, θάνατος). Εκείνη την περίοδο ο σωματικός πόνος άρχισε να αποτελεί το βασικό στοιχείο του σωφρονιστικού συστήματος. Η φυλάκιση σαν μέσο τιμωρίας ήταν αδιανόητη, καθώς οι ένοχοι εφόσον δεν βρίσκονταν σε βίαιη διαμάχη με τα θύματα, έπρεπε να πληρώσουν μια αποζημίωση ή σε περίπτωση που το αδίκημα αφορούσε την κοινότητα, υποβάλλονταν σε σωματική τιμωρία, π.χ. λιθοβολισμό, βασανιστήρια, ανασκολοπισμό (παλούκωμα), ακρωτηριασμός, (αυτιών, μύτης, χεριών, ποδιών), σπάσιμο δοντιών, διαμελισμός, κατασπάραγμα από διάφορα ζώα, εν ζωή θάψιμο, εν ζωή εντοιχισμός, κάψιμο, ευνουχισμός. Οι περισσότερες από αυτές τις ποινές εκτελούνταν δημόσια ως εκφοβισμός ή παραδειγματισμός για τους υπόλοιπους.

Η αρχή της φυλάκισης με την έννοια της στέρησης της ελευθερίας ως μέθοδος σωφρονισμού, έκανε την εμφάνισή της στην Ευρώπη το 1779, όταν το αγγλικό κοινοβούλιο ενέκρινε την πρόταση του John Howard για ένα νέο είδος φυλακής, όπου ο

εγκλεισμός θα αποτελούσε το βασικό τρόπο επιβολής ποινής, θα ήταν μακροχρόνιος και η χρονική διάρκειά του θα ήταν αντίστοιχη με τη βαρύτητα του εκάστοτε εγκλήματος. Με τις ιδέες του Howard τέθηκαν οι βάσεις της Σωφρονιστικής, δηλαδή της επιστήμης που συστηματοποιεί τη λειτουργία των φυλακών, γι' αυτό θεωρείται ο πατέρας της σωφρονιστικής επιστήμης. Οι αρχές που διακήρυξε η γαλλική επανάσταση και συγκεκριμένα η τοποθέτηση της ατομικής ελευθερίας στην κορυφή της αξιολογικής κλίμακας των αγαθών του προσώπου παγίωσε τη στερητική ποινή της ελευθερίας σαν τη σπουδαιότερη στο σύστημα των ποινικών κυρώσεων. Από τότε γενικεύεται η φυλακή σαν τόπος εκτέλεσης της ποινής.

Με τη μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό επαναπροσδιορίστηκαν οι κοινωνικές σχέσεις και οι υλικοί όροι της ύπαρξης των ανθρώπων, γεγονός το οποίο βασίστηκε μεταξύ άλλων στην πρακτική των περιφράξεων. Οι περιφράξεις αποτελούν θεμελιώδη διαδικασία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, γιατί από τη μία υλοποιούν την πρωταρχική συσσώρευση που βρίσκεται στις απαρχές της καπιταλιστικής παραγωγής και από την άλλη γιατί εξαναγκάζουν τις ανθρώπινες κοινότητες να αποδεχθούν το νέο τρόπο οργάνωσης των κοινωνικών σχέσεων, στερώντας τους κάθε εναλλακτική δυνατότητα εξασφάλισης της ύπαρξής τους. Οι περιφράξεις δημιουργούν ένα νέο νομικό περιβάλλον, εγκληματοποιώντας ουσιαστικά τη φτώχεια και βάσει μιας πληθώρας ιδεολογικών, νομοθετικών και κατασταλτικών μηχανισμών το κράτος «εγγυάται» τη διαρκή αναπαραγωγή των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων.

Από ένα σημείο και μετά, οι θεσμοί «διαιτησίας» που υπήρχαν για να ρυθμίζουν τις αντιδικίες στις μικρές γεωργικές κοινότητες, ενσωματώθηκαν σε έναν πιο κεντροποιημένο μηχανισμό. Τα κριτήρια του Δικαίου πλέον επιβάλλονταν από όργανα εξουσίας και εκπροσώπους ισχυρών ομάδων ή τάξεων. Αυτή η εξέλιξη κατέληξε σε θεσμούς όπως τα δικαστήρια με επαγγελματίες δικαστές, σε ποινικούς κώδικες και σε σωφρονιστικούς μηχανισμούς διαφόρων τύπων. Έτσι, λοιπόν, με την εκβιομηχάνιση έγιναν αρκετές αλλαγές στους ποινικούς κώδικες. Οι ποινές στέρησης της ελευθερίας αντικατέστησαν τις σωματικές και τις θανατικές ποινές. Τα ικριώματα γκρεμίστηκαν για να χτιστούν φυλακές. Η τιμωρία μετατράπηκε από μια τέχνη αβάσταχτων σωματικών βασανιστηρίων σε μια διαβάθμιση της στέρησης των δικαιωμάτων, όπου το σώμα εγκλωβίζεται σε ένα σύστημα καταναγκασμού, στέρησης, υποχρεώσεων και απαγορεύσεων. Με λίγα λόγια η τιμωρία αποβλέπει περισσότερο στην ψυχή παρά στο σώμα.

Με τον καιρό εξελίχθηκαν και οι μέθοδοι ελέγχου και επιτήρησης. Το 1785, δημιουργήθηκε από το φιλόσοφο και νομικό Jeremy Bentham η ολοκληρωμένη αρχιτεκτονική έκφραση όλων των παραπάνω: το Πανοπτικόν. Το αρχιτεκτονικό αυτό σχέδιο των φυλακών συμπεριελάμβανε ένα κυκλικό οικοδόμημα, μέσα στο οποίο βρίσκονται τα κελιά και στο κέντρο υπάρχει ο πύργος ελέγχου απ' όπου υπάρχει άμεση δυνατότητα οπτικής επαφής προς όλες τις κατευθύνσεις. Με αυτόν τον τρόπο ο κάθε φυλακισμένος είναι εκτεθειμένος στο βλέμμα του δεσμοφύλακα και οι πλαϊνοί τοίχοι του κελιού αποκλείουν τη δυνατότητα επαφής με τους διπλανούς του. Με τη

διαρρύθμιση αυτή προκαλείται στον κρατούμενο η εντύπωση ότι παρακολουθείται διαρκώς, ενώ στην πραγματικότητα η επιτήρηση μπορεί να γίνεται μόνο σποραδικά. Το κτίριο μετατρέπεται σε εκφραστή της εξουσίας και της ιεραρχίας και λειτουργεί από μόνο του ανεξάρτητα από το δεσμοφύλακα.

Οι μέθοδοι του σωφρονισμού στοχεύουν στην αλλαγή του τρόπου σκέψης του «ενόχου», στην αλλαγή της συνείδησης και της ταυτότητάς του, με σκοπό τη «βελτίωση» και την «αναπροσαρμογή» του σύμφωνα με τα κοινωνικά πρότυπα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η σωφρονιστική μέθοδος επεμβαίνει συνολικά στον άνθρωπο: αποσκοπεί στην ψυχική εκγύμναση, στην αλλαγή ηθικής, στην επέμβαση στις προδιαθέσεις και στις ικανότητές του. Συμπερασματικά ο ρόλος της φυλακής αποσκοπεί στην αναμόρφωση και επανένταξη των φυλακισμένων ως πειθαρχημένους εργάτες στην παραγωγική διαδικασία.

Μέσα στα πλαίσια της συνολικής εκ-πειθάρχησης εμφανίζονται στην Ευρώπη τα πρώτα μεγάλα σωφρονιστικά ιδρύματα. Αρχικά, καταργούνται τα μεγάλα κοινά κελιά και ο χώρος διαχωρίζεται με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται ταυτόχρονα η ιεράρχηση και η ικανοποιητική επιτήρηση των κρατουμένων. Δημιουργούνται διάδρομοι και πολλά ατομικά κελιά. Το κελί είναι ο πιο απλός και αποτελεσματικός τρόπος να αποφεύγονται οι επαφές και οι ανταλλαγές απόψεων και ιδεών και έτσι εξουδετερώνει τη δυνατότητα ενός κοινού πνεύματος μεταξύ των κρατουμένων.

Στην Ελλάδα, ο πρώτος ποινικός κώδικας που ορίστηκε το 1823 και το ψήφισμα «Απάνθισμα εγκληματικών», προέβλεπε ένα σύστημα ποινών για το «παιδεύμα» των παραβατών, αλλά δεν συμπεριελάμβανε καμία πρόνοια για την κατασκευή φυλακών. Ο Καποδίστριας το 1830 εξέδωσε ψήφισμα, όπου αναφερόταν η ανάγκη οικοδόμησης φυλακών διαιρούμενες σε τμήματα. Η διατροφή των υποδίκων και καταδίκων -πλην των απόρων- θα γινόταν ίδια δαπάνη μέσω της εργασίας τους. Οι κατάδικοι για εγκληματικές πράξεις θα υποχρεούνταν σε εργασία, το περιεχόμενο της οποίας θα εξαρτιόταν από το ύψος της ποινής τους. Η αντιβασιλεία τροποποίησε αυτές τις διατάξεις το 1834 και τελικά θέσπισε το νόμο του 1836/1837, τον οποίο αν και όλοι οι μελετητές θεώρησαν θετικό και καινοτομικό, παρέμεινε ανενεργός για τα επόμενα 50 χρόνια. Οι πρώτες σύγχρονες φυλακές δημιουργήθηκαν το 1887 και ήταν οργανωμένες βάσει του κοινοβιακού συστήματος (φυλακή Επταπύργιου Θεσσαλονίκης στο παλιό οθωμανικό φρούριο Γεντί Κουλέ, η οποία διέθετε μόνο κοινούς κοιτώνες και ελάχιστες δυνατότητες απασχόλησης των κρατουμένων), ενώ μέχρι τότε το σκοπό του εγκλεισμού τον εξυπηρετούσαν κυρίως τα ενετικά φρούρια.

Αρχικά, οι φυλακές είχαν κυρίως χαρακτήρα φύλαξης των υποδίκων μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσής τους. Οι διάφορες μέθοδοι ποινικής καταστολής στόχευαν στην ανταπόδοση για το διαπραχθέν έγκλημα καθώς και στην εξόντωση και το στιγματισμό του δράστη. Τα είδη των κυρώσεων ανάλογα με τη βαρύτητα του αδικήματος ήταν η θανατική ποινή, οι σωματικές ποινές (διαμελισμός), το μαστίγωμα, η καταναγκαστική εργασία και οι χρηματικές ποινές. Η θέσπιση της φυλακής σαν χώρος εκτέλεσης ποινής πραγματοποιήθηκε στα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Το 1911, καθιερώθηκε το προοδευτικό

σωφρονιστικό σύστημα και εφαρμόζεται μέχρι και σήμερα και απευθύνεται κυρίως σε κρατούμενους που εκτίουν μακροχρόνιες ποινές. Η γραμμή που ακολουθείται από το σωφρονιστικό κώδικα για τις ελληνικές φυλακές βρίσκεται στο άρθρο 10 που ορίζει «Οι στερούμενοι της προσωπικής αυτών ελευθερίας κρατούνται αναλόγως του σκοπού και της διάρκειας της κρατήσεως...» και ορίζονται τα διάφορα είδη σωφρονιστικών ιδρυμάτων (δικαστικές, κεντρικές φυλακές και βιομηχανικές ή αγροτικές φυλακές).

Από την πρώτη εμφάνιση των «ποιών κατά της ελευθερίας» έως τη σημερινή εποχή, τόσο ο τρόπος εκτέλεσής τους όσο και η κατάσταση των ιδρυμάτων, στα οποία αυτές εκτίονται έχουν μεταβληθεί, προσαρμοσμένα στα εκάστοτε κοινωνικά δεδομένα. Ο τρόπος εκτέλεσης της ποινής αφορά το ιδιαίτερο περιεχόμενο και τους στόχους στους οποίους αποβλέπει η ποινή. Τα σωφρονιστικά συστήματα χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: στα συστήματα κλειστής μεταχείρισης και στα συστήματα ανοιχτής μεταχείρισης. Τα πρώτα κατατάσσονται σε τέσσερις κατηγορίες ανάλογα με τα χαρακτηριστικά τους: **α) το κοινοβιακό** (στηρίζεται στη συνεχή επαφή των κρατουμένων και στη διαβίωσή τους σε κοινούς θαλάμους μέρα και νύχτα και επικράτησε από το 1600 μέχρι τα τέλη του 18^{ου} αιώνα), **β) το απομονωτικό ή πενσυλβανικό** (στηριζόταν στην πλήρη απομόνωση του κατάδικου, στην πλήρη εξαφάνιση της επικοινωνίας και της επαφής του με τους υπόλοιπους κατάδικους και η μόνη κοινή ασχολία ήταν η μελέτη της αγίας γραφής. Το σύστημα αυτό ήταν αποτέλεσμα θρησκευτικών και ανθρωπιστικών μεταρρυθμιστικών ιδεών του 18^{ου} αιώνα), **γ) το μικτό ή ωβούρνειο** (όπου επιχειρείται η συνύπαρξη των δύο προηγούμενων συστημάτων με την απομόνωση τη νύχτα και την κοινή διαβίωση και εργασία την ημέρα. Εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στη φυλακή του Auburn της Ν. Υόρκης το 1816) και τέλος **δ) το προοδευτικό ή ιρλανδικό** σύστημα (Βασίστηκε στην ιεράρχηση των κρατουμένων με βάση τη συμπεριφορά τους -το στάδιο σωφρονισμού- και σε ένα μηχανισμό ανταμοιβών -μείωση ποινής λόγω καλής διαγωγής. Το κύριο χαρακτηριστικό του συστήματος αυτού έγκειται στο γεγονός ότι ο κατάδικος περνάει διαδοχικά από το στάδιο της απομόνωσης στην εν κοινώ κράτηση και τέλος στην προσωρινή απόλυση. Η μετάβαση από το ένα στάδιο στο άλλο εξαρτάται αποκλειστικά από την καλή διαγωγή του καταδίκου, Εφαρμόστηκε στην Ιρλανδία για πρώτη φορά το 1850 και καθιερώθηκε στην Ελλάδα από το 1911).

Με βάση τα παραπάνω, δημιουργούνται σταδιακά κατηγορίες κρατουμένων και διαφορετικοί χώροι κράτησης για την κάθε μια από αυτές: «ικανός για σωφρονισμό», «πρόθυμος για σωφρονισμό», «ανίκανος να συμμορφωθεί». Για όσους αρνούνταν να υποταχθούν στην καθημερινότητα της φυλακής, δημιουργήθηκαν μονάδες υψίστης ασφαλείας (super maximum security). Το πρώτο παράδειγμα οργάνωσης και κατασκευής μιας φυλακής για όσους είχαν το χαρακτηρισμό «ταραξίας κρατούμενος», ήταν οι φυλακές του Αλκατράζ (1934). Το 1951 στη πολιτεία του Maryland των ΗΠΑ, ψηφίστηκε ένας νόμος που όριζε ότι: «Ένα άτομο του οποίου η συμπεριφορά χαρακτηρίζεται από έντονα αντικοινωνικές ή εγκληματικές τάσεις ή που παρουσιάζει μια ιδεολογική παρέκκλιση ή συναισθηματική αστάθεια ή όλα αυτά μαζί, αποτελεί κίνδυνο για την κοινωνία και η φυλάκισή του ή ακόμα και η θεραπεία του είναι απαραίτητη». Επιστρατεύονται έτσι κοινωνιολόγοι, γιατροί, κοινωνικοί λειτουργοί, ψυχίατροι, χημικοί, φαρμακοποιοί, ψυχολόγοι κτλ, για να μελετήσουν τη συμπεριφορά του κρατουμένου, να

ερευνήσουν μεθόδους που στοχεύουν στο να σπάνε τη θέλησή του και να τον υποτάσσουν χωρίς να προκαλούν το δημόσιο αίσθημα. Η χρησιμοποίηση των κοινωνικο-επιστημονικών μεθόδων έφερε στο προσκήνιο τη χρήση της απομόνωσης και την «πλύση εγκεφάλου» ως τρόπο επαναδιαπαιδαγώγησης που στοχεύει στη μεταβολή της συμπεριφοράς κάποιου σε ένα απόλυτα ελεγχόμενο περιβάλλον.

Από το 1960 και μετά συγκεκριμένες κοινωνικές εξελίξεις, έφεραν στο προσκήνιο νέες «ανορθόδοξες» κοινωνιολογικές θεωρίες και ευνόησαν τάσεις για μια νέα θεώρηση των εγκληματολογικών προβλημάτων. Μαζί με άλλες θεωρίες που γεννήθηκαν στις Η.Π.Α «αναδύθηκε» και η θεωρία των σπασμένων παραθύρων, η οποία συσχετίζει την αισθητική υποβάθμιση μιας αστικής περιοχής με την αύξηση της εγκληματικότητας. Η θεωρία αυτή παρουσιάστηκε το 1982 και εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στη Νέα Υόρκη μετά την εκλογή του R. Giuliani, ως δημάρχου το 1993. Βασίζεται στην ιδέα πως αν αφήσεις κάποια μικρά προβλήματα άλυτα, κάποια στιγμή θα βρεις μπροστά σου ένα πολύ μεγαλύτερο και δισεπίλυτο πρόβλημα, οπότε θα πρέπει να επιδειχθεί μηδενική ανοχή σε κάθε μορφή παραβατικότητας, όσο μικρή και αν είναι αυτή. Σαν μέθοδος αντιμετώπισης της εγκληματικότητας ενώ είχε αμφισβητούμενα αποτελέσματα, παρόλα αυτά συνεχίστηκε να εφαρμόζεται τόσο στην Αμερική όσο και σε άλλες χώρες του κόσμου. Ιδρυτές της θεωρίας είναι οι Wilson και Kelling, οι οποίοι στηρίχτηκαν στα αποτελέσματα ενός πειράματος που πραγματοποιήθηκε το 1969 από τον καθηγητή Zimbardo.

Μέσα στο πνεύμα αυτών των μεθόδων κατασκευάστηκαν νέα μοντέλα φυλακών που αποτελούνταν από απομονωμένα κτήρια με «μονάδες παρακολούθησης πνευματικής υγείας», «μονάδες επαναδιαπαιδαγώγησης», «μονάδες θεραπείας» δίνοντας την εντύπωση μιας νοσοκομειακής αρχιτεκτονικής, αποστειρωμένης και νεκρής προλαμβάνοντας κάθε προσπάθεια μαζικής εξέγερσης. Τρανταχτό παράδειγμα στο παγκόσμιο σωφρονιστικό σύστημα αποτέλεσε το μοντέλο φυλακών υψίστης ασφαλείας με κελιά τύπου F που εφαρμόστηκαν στους φυλακισμένους αγωνιστές της RAF στη Δυτική Γερμανία τη δεκαετία του 1970 και στην Τουρκία, στα τέλη της δεκαετίας του '90, με τον τραγικό απολογισμό των 117 νεκρών κρατουμένων, έπειτα από πολύμηνες απεργίες πείνας. Τα κελιά αυτά είναι ταυτόσημα με την απομόνωση, εκμηδενίζουν την εμπιστοσύνη και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατουμένων και ελλείπει επικοινωνίας μεταξύ τους εξαφανίζουν την πιθανότητα τυχών εξεγέρσεων. Οι κρατούμενοι όντες περιχαρακωμένοι εντός των κελιών-φέρετρων στερούνται της οργανικής εκτόνωσης στο φυσικό περιβάλλον με αποτέλεσμα να εξωτερικεύουν επιθετικές συμπεριφορές στους συγκρατούμενους τους ή να εκδηλώνουν τάσεις αυτοκαταστροφής. Ανάλογη περίπτωση αποτελεί και το «κολαστήριο» των φυλακών του Γκουαντάναμο, το οποίο εγκαινιάστηκε στις αρχές του 2002 για να φυλακίσει υπόπτους και εμπλεκόμενα μέλη της Αλ-Κάιντα και άλλων ένοπλων ισλαμοφονταμενταλιστικών οργανώσεων βάσει της παγκόσμιας «αντιτρομοκρατικής σταυροφορίας» που κηρύχτηκε από τις ΗΠΑ με αφορμή τις πολύνεκρες επιθέσεις στις 11/9/2001. Στην Ελλάδα το 2014 ψηφίστηκε και εφαρμόστηκε ο νόμος για την ίδρυση φυλακής υψίστης ασφαλείας (τύπου Γ' στο Δομοκό), η οποία εν τέλει εγκαινιάστηκε στα τέλη του ίδιου έτους. Ωστόσο, το μοντέλο αυτό δεν εδραιώθηκε, καθώς ένα χρόνο αργότερα εξαιτίας των κλιμακούμενων κινητοποιήσεων εντός και

εκτός των τειχών, καθώς και με την αλλαγή του πολιτικού σκηνικού της χώρας, οι φυλακές Γ' τύπου λειτούργησαν μερικούς μήνες και την άνοιξη του 2015 καταργήθηκαν.

Εν κατακλείδι, από την ποινή που χαράσσεται πάνω στο σώμα, περάσαμε στην ποινή που στοχεύει το πνεύμα για να καταλήξουμε σε μεθόδους που αποσκοπούν στη διάλυση της προσωπικότητας του παραβάτη. Τα τελευταία 20-30 χρόνια διαπιστώνεται η ύπαρξη μιας έντονης τιμωρητικότητας τόσο στις κοινωνικές στάσεις όσο και στο θεσμικό πλαίσιο των δυτικών χωρών αναφορικά με το έγκλημα και την αντιμετώπισή του. Η αυστηροποίηση των ποινικών κυρώσεων, μέσα και από την κατά πολύ αυξημένη προσφυγή στις στερητικές ποινές της ελευθερίας, είναι ενδεικτική της μιας όψης του φαινομένου. Η επέκταση του κοινωνικού ελέγχου και της επιτήρησης των σύγχρονων μορφών «αταξίας» και «αντικοινωνικότητας» μέσα και από προληπτικές πολιτικές αποτελεί μία ακόμη όψη του φαινομένου αυτού με πολυδιάστατη σημασία και συνέπειες, εφόσον έχει ως αποδέκτες το γενικότερο κοινωνικό σύνολο και όχι μόνο όσους εμπλέκονται στην εγκληματικότητα.

Με δεδομένη τη μετάβαση από το λεγόμενο κράτος πρόνοιας στο κράτος ελέγχου, ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας περιθωριοποιείται, φτωχοποιείται και αποκλείεται από τα μέσα εξεύρεσης των πόρων για να ζήσει. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να οδηγείται στην παραβατική δραστηριότητα διαφόρων διαβαθμίσεων και η αντιμετώπιση αυτών των κοινωνικών προβλημάτων να μετατίθεται πολύ συχνά στο ποινικό πεδίο και στην ενεργοποίηση πολιτικών κατασταλτικού χαρακτήρα, προβαλλόμενων ως «άμεσων απαντήσεων» στο αίτημα για μεγαλύτερη ασφάλεια.